

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AFSCHEID
VAN HET AMBT VAN HOGLERAAR IN
DE TUIN-EN LANDSCHAPSARCHITECTUUR
AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL
TE WAGENINGEN 2 NOVEMBER 1966

door

Prof. Dr. Ir. J. T. P. BIJHOUWER

Geliefde Toehoorders.

Neem mij niet kwalijk dat ik dit afscheidscollege van een papiertje voorlees. Dat bent U niet van mij gewend, maar daardoor kon ik vaak moeilijk een eindpunt behalen; wat ik nu wil vermijden.

Want dit is geen normaal college, het is de laatste gelegenheid om U binnen het raam van de LH toe te spreken. Daarom hebben wij ook deze datum ervoor uitgekozen; 2 November is immers de traditionele Dankdag voor het Gewas. En die oogst beduidt dan de schare afgestudeerden, die zo uitmunten dat zij òf reeds sleutelposities in ons vak hebben bezet, òf die toekomst met een gerust hart tegemoet kunnen zien. Zij verrichten dus nu reeds bevruchtend werk ten behoeve van het behoud en de verhoging van de leefbaarheid van ons landje.

Velen van U behoren niet of nog niet tot deze beperkte kring van het gewas: Ik dank U, vrienden en medewerkers uit het verleden, voor Uw belangstellende aanwezigheid en hoop U niet te vervelen. Evenmin als de "tere spruiten", die de nieuwe oogst aankondigen, die mijn opvolger binnen zal halen.

En als oud man verdiep ik mij graag even met U in het grijze verleden, in de wordingsgang van het vak tuinarchitectuur aan de Landbouwhogeschool. Die evolutie begint zéér vroeg; reeds voor de eeuwwisseling besloot men de tuinarchitectuur te doceren als facultatief vak aan de Tuinbouwschool. Niemand minder dan de grote Leonard Springer gaf de lessen. Maar hij kon zich moeilijk schikken in de opvatting dat dit vak wèl fraai, maar niet nuttig was,

zodat hij na een paar jaren van strijd zijn ontslag aanvraag, in 1900. Strijd om de erkenning van de volwaardigheid van het vak, met het "college van directeuren", de directeur van de Rijks H.B.S., die van de Landbouwschool en van de Tuinbouwschool. Het eerste gedeelte van ons arboretum is door hem aangelegd. Ook heeft hij een "stedebouwkundig" plan gemaakt voor de totale terreinen van Land- en tuinbouwschool, lang voor dit soort ordening nog kon worden geaccepteerd.

Spoedig werd tot zijn opvolger benoemd de heer Hartogh Heys van Zouteveen, een cultuurphilosoof die tot opdracht kreeg zich te verdiepen in de tuinarchitectuur. Hij heeft veel bijgedragen tot de verbreding van de basis van het vak. In de bibliotheek vinden wij zijn publicaties, waarin de geschiedenis van de tuinkunst wordt geanalyseerd, de sociale waarde wordt voorvoeld, en zelfs een poging wordt gedaan om het gekweekte sortiment hout- en kruidachtige gewassen in te passen in wat toen nog de 'plantengeografische indeling' heette, zich later zou ontwikkelen tot de vegetatiekunde.

Het vak werd nog steeds beschouwd als 'fraai maar nutteloos', zodat de Hogere Land-, Tuin en Bosbouwschool niet in staat was, er werken en studieruimten voor beschikbaar te stellen. De colleges vonden dan ook plaats in de privé-studeerkamer van Hartogh Heys aan de Wilhelminalweg, zodat in het collegerooster tot onze grote vreugde stond:

"Tuinarchitectuur, Hartogh Heys van Zouteveen, die en die uren, Huis van den Heer".

In 1936 werd ik benoemd tot zijn opvolger, voor het nog steeds facultatieve vak tuinarchitectuur binnen de studierichting Tuinbouwplantenteelt. Intussen waren, mede ten gevolge van de crisis van 1930 en de daarop volgende werkeloosheid, een aantal zeer grote parkgebieden in aanleg genomen. Vooraan stonden het Amsterdamse Bos en het Rotterdamse rondom de Kralinger Plas. Daaraan kon ik gedurende drie jaar meewerken, als ingenieur bij de afdeling Stadsontwikkeling. Ik zie tot mijn vreugde dat enkelen van mijn vrienden uit die tijd onder ons aanwezig zijn.

Ook de Wieringermeer kwam voor een deel als werkverschaffing tot stand. Vriend Overdijking en ik waren er als adviseurs nauw bij betrokken. Het was sinds de 17e eeuw, toen de participanten in de Oostindische Compagnie de Beemster lieten maken door Leeghwater, de eerste maal dat doelbewust een polder werd "aangekleed" en van dorpskernen voorzien.

De onvergetelijke Verhagen en Hudig hadden met hun rapport over het "Toekomstig landschap van de Zuiderzeepolders" er de basis voor gelegd. Het was een groot voorrecht in de werkgroepen deel te nemen, onder leiding van W. Smeding, die wonderlijk veelzijdige man.

Thans krioelt het van de commissies voor dit en dat. Gewoonlijk bestaan zij uit een dertigtal vertegenwoordigers van ambtelijke instanties en semi-officiële pressiegroepen. Reeds door hun omvang zijn zij onhanteerbaar, ook doordat ieder pleit voor eigen parochie, niet zoals in de oude beperkte werkgroepen zoekt naar de synthese, maar naar het compromis, dat tenslotte niemand bevredigt.

De geniale uitvinder Kettering van General Mo-

tors heeft eens gezegd: "If you want to kill an idea, appoint a committee."

Intussen groeide het vak tuinarchitectuur uit tot de tuin- park- en landschapsarchitectuur. In de stedelijke sfeer deed de methode Wagner zijn intrede; een berekeningswijze voor het "stedelijk groen", die berustte op de verdeling van de bevolkingsstatistiek in leeftijds-klassen. Ieder daarvan moest een minimaal aantal vierkante meters "groen" per hoofd ter beschikking hebben, wilden zij opgroeien tot gezonde, stoere mensen, geschikt voor de "Militärdienst".

Het was een methodiek, ontworpen in de ivoren toren van een "tüchtige" Duitse hoogleraar. Tot kort voor de tweede wereldoorlog werd zij nog steeds toegepast, helaas met de minimum-normen geïnterpreteerd als maximum.

Tezelfder tijd bloeide de belangstelling op voor het oude landschap buiten de steden, aanvankelijk sterk onder invloed van Duitsland en Skandinavië. Dit lag op de grens van een folklore, die vrij romantisch en sentimenteel kon zijn, de sfeer van de streekromans. Maar winstpunten eruit waren de oprichting van het Openluchtmuseum te Arnhem en het begin van de toponymie, waaraan Prof. Edelman en Mevr. Edelman-Vlam zoveel hebben bijgedragen.

Geleidelijk kon dus de landschapsarchitectuur zich ontwikkelen, niet meer als aanleg van recreatieterreinen ten behoeve van de stedelingen, maar als een landschapskunde, de analyse van het ontstaan van de veelvormigheid in onze landschapstypen en van de voortdurende wijzigingen die zich daarin voltrokken onder invloed van de ontwikkeling van de landbouw-

techniek, de ontwikkeling van de gemeenschappen, de, in hoofdzaak technische, wijzigingen die in het milieu werden aangebracht door de eeuwen.

Dat bij deze nieuwe beschouwingwijze de plantensociologie, nu vegetatiekunde en de bodemkartering, nu bodemkunde nauw betrokken waren, was vanzelfsprekend.

In de moeilijke jaren tijdens de tweede wereldoorlog werkte een groepje studenten van de afdeling mee met de Dienst Wederopbouw Boerderijen, voor de erfindeling- en beplanting.

Deze Dienst stond onder leiding van den Heer van Eck uit de NOP; ik verheug mij er over dat ook hij aanwezig is.

Direct na afloop van de bezetting werd de COL opgericht, de Commissie Overleg Landschapsherstel, om te pogen de ravages die in ons landschap waren aangericht, zo goed mogelijk te niet te doen.

Dit was eigenlijk een kleine werkgroep; met verdceld succes schakelden wij een aantal tuinarchitecten in bij de uitvoering.

In 1945-46 viel ook een beslissing van groot belang voor de tuin- en landschapsarchitectuurstudie aan de LH.

Toen de LH het voornemen bekend maakte, een speciale studierichting hiervoor in te stellen, pleitte niemand minder dan Bakker Schut, Directeur van de Dienst voor het Nationale Plan voor vestiging, niet te Wageningen, maar te Delft, in innige samenwerking met de op te richten sectie Stedebouw aan de Bouwkundige afdeling.

Inderdaad zou dit een zeer gunstig milieu

hebben gevormd voor de opleiding van ontwerpers; de creatieve sfeer was aanwezig, terwijl de LH in hoofdzaak landbouwtechnisch was georiënteerd. Maar aan de TH waren wél de vormgevende aanwezig, niét de basisvakken waar de landschapsarchitect zijn waarde in een werkgroep voor een belangrijk deel aan ontleent. Er bestond wél technische plantkunde, maar geen systematische en physiologische, om van plantengeografische of plantensociologische maar niet te spreken.

Wél werd geologie in al zijn omvang gedoeërd, maar geen bodemkunde, en de sociale wetenschappen waren er al evenmin vertegenwoordigd, behalve in het Studium Generale.

Thans zijn die lacunes voor een deel aangevuld, echter nog steeds niet in de omvang als aan de Landbouwhogeschool.

Daar ontbrak bij de instelling van richting XIII slechts de stedenbouwkunde, die echter glorieus werd aangevuld bij de benocming van collega Wieger Bruin.

Hij is niet voor niets thans ereburger van Uithoorn en Den Helder, waar hij voorbeeldige stedenbouwkundige plannen voorheeft gemaakt.

En daar ik naast mijn onderwijs aan de LH ook werd gevraagd voor colleges aan de TH, bestond de gelegenheid Wageningse studenten aan te werven als assistent in Delft.

Daar leerden zij bij hun deelname aan de interacademiale werkgroepen de taal en de inzichten van de a.s. stedenbouwers kennen, in elk geval het vak bargoens verstaan.

Nog steeds was studierichting XIII een vreemde vogel binnen de LH. Het is nog maar een jaar of vijf geleden, dat een Israëli meisje, die dée opleiding ambieerde als tuinarchitect, in contact kwam met een ouderejaars. Op haar

vraag of zoiets ook hier bestond, antwoordde hij: "Welnee, dan moet je naar Boskoop gaan." Die dadcr heb ik nooit kunnen opsporen, evenmin nagaan uit welke "domme" studierichting hij voortkwam.

Toch, in de bijbel van de LH, de Gids met zijn 552 pagina's, excusez du pen, blijkt wel degelijk het bestaan van deze studierichting, en ook de buitenissigheid van studierichting Tuin & landschapsarchitectuur. Zocken wij naar de doelstelling van de LH, dan vinden wij op pag. 4: "De LH is de enige instelling in Nederland voor hoger (in de zin van academiaal) landbouwonderwijs. Naast de opleiding van landbouwkundig ingenieurs heeft zij tot taak door wetenschappelijk onderzoek het hare tot de ontwikkeling van de landbouw bij te dragen.

Zij produceert dus landbouwkundig ingenieurs en bevordert de productiviteit van de landbouw in Nederland en elders.

Daarnaast treffen wij op p.190 e.v. het volgende aan, weliswaar door mij opgesteld, maar blijkens opname in de Gids, door de hogeschool aanvaard:

"De opgave van de tuin- en landschapsarchitectuur is het ontsluiten, inrichten en beplanten van terreinen voor de mens, van particuliere tuin tot nationaal park, van stadsplantsoen tot groot ontspanningsterrein zoals het Amsterdamse Bos.

Deze studierichting wijkt af van een groot deel der landbouwwetenschappen, doordat geen materiële productie wordt nagestreefd of bevorderd. In samenwerking met stedenbouw en planologie richt zij zich op het creëren van een optimaal fysiek milieu voor mens en samenle-

ving'. 'Een grote tekenvaardigheid moet worden verkregen, zowel in het hand- als in het lijn-tekenen. De gave van het ontwerpen wordt ontwikkeld met behulp van een serie steeds zwaardere opgaven, waarbij voortdurend vormen en composities moeten worden geschapen.'

Geen wonder dat onze studierichting in de LH moeilijk naast andere is in te delen. Onder de examencommissies voor kandidaats en ingenieurs is zij gebundeld met de houtteeltkundige en technisch-economische bosbouw. Onder de vakgroepen bij het overleg over de a.s. wijziging van het Statuut bij de teeltrichtingen: akker- en weidebouw, tuinbouw-plantenteelt, tropische landbouwplantenteelt, plantenveredeling en plantenziektenkunde.

Het blijkt uit de Gids wel zeer duidelijk: terwijl de LH als geheel zich richt op vermeerdering van wetenschappelijke kennis ten behoeve van materiële productie en kennisoverdracht, komt voor de studierichting XIII de ontplooiing van gaven en talenten in de eerste plaats, met behulp van de verkrijging van vaardigheden, en samen met een kennismaking met uiteenlopende vakgebieden.

In de praktijk vallen deze verschilpunten wel mee, vooral nu ruil van kandidaatsvakken mogelijk is geworden.

Maar in het bodemprofiel van de Landbouwhogeschool is één ondoorlatende laag aanwezig, waar woelen of diepploeg voor nodig zal zijn. Ik doel op de propaedeuse, die op pag. 88 als volgt wordt beschreven:

'Om de eigenlijke landbouw-wetenschappelijke studie met vrucht te kunnen volbrengen, is de HBS of Gymnasiumkennis van wiskunde, scheikunde, natuurkunde, biologie en staathuishoudkun-

de niet voldoende."

Dat is een ferme uitspraak, die waarschijnlijk wél geldt voor een aantal der "wetenschappelijke kennis" studierichtingen, maar zeker niet voor de creatieve, misschien nauwelijks voor de menskundige, de sociale richtingen.

Tot nu toe heeft men de propaedeuse beschouwd als "één en ondeelbaar", bij de voorbereiding wijziging Statuut begon dit te wankelen, werd een poging gedaan tot tweedeling, in een sociaal-economische en een technisch-wetenschappelijke scholing na de middelbare school. Het zal U duidelijk zijn dat geen van beide soulaas biedt aan onze studenten, die meer en meer met een duidelijke voorkeur voor de landschapsarchitectuur naar Wageningen komen.

Enige jaren na de oorlog ondernam ik een studiereis naar instellingen in Europa waar het vak wordt onderwezen. Met zeer weinige uitzonderingen trof ik in Duitsland een "oriënterend jaar" aan, een "Vorkurs", geënt op die van het oude Bauhaus in Dessau. Ook in de Verenigde Staten wordt algemeen het eerste jaar, naast enkele noodzakelijke "kennis-vakken", besteed aan "basic design" in velerlei technieken, aan inleiding tot de kunstgeschiedenis en artappreciation, aan instructie in vaardigheden plus inleiding tot vormleer en materialenkennis.

Ook de Bouwkundige Afdeling aan de TH beweegt zich in deze richting. Is het dan te boud om te voorspellen dat mijn opvolger en Prof. Van Mourik samen met de andere leerkrachten aan onze studierichting, te zijner tijd een vorm van propaedeuse zullen bereiken, aangepast aan de noden en behoeften van de studenten XIII ?

Ik hoop dat zij zich niet zullen laten ontmoet-

digen; de LH blijkt dikwijls voor veranderingen onderhevig te zijn aan een tienjarige periodici-
teit!

Thans schijnt onze studierichting op weg te zijn naar een der grootste aan de LH. Voor mijn opvolger hoop ik dat dit zich niet te snel zal voltrekken, want Teaching is not a mass-production matter. En het percentage, of promillage begaafden is altijd maar gering onder een bevolking.

Terwijl wij in het verleden gezegend waren met een abnormaal hoog aandeel uitzonderlijk begaafden, dreigt nu een middelmaat op te komen. Mensen die braaf en ijverig het gebaande weggetje bewandelen. Maar wij behoren vernieuwers af te leveren, misschien op de grens van provo.

Graag haal ik nog even aan George Harrar, president van de Rockefeller Foundation: "The essential element which a civilisation must possess in order to maintain its existance, is a group of creative individuals".

En op deze noot besluit ik graag dit afscheidscollege. Met een gerust hart en hoge verwachtingen geef ik mijn taak over aan de nieuwbenoemde Prof. W.M. Vroom, die tot het gewas behoort waarover ik in de aanhef van sprak. Hij zal zijn opdracht ongetwijfeld minder egocentrisch uitvoeren dan ik, een schare om zich verzamelen van kundige mannen die speciale facetten van ons zich steeds uitbreidende vak zullen belichten.

Want niemand kan het meer in zijn totaliteit beheersen, wat ook niet nodig is, omdat voor elke grote en moeilijke opgave steeds een werkgroep wordt gevormd, een team van specialisten die el-
kander verstaan.

Van harte wens ik studierichting XIII dus een periode van bloei toe, naar ik hoop meer in kwa-

liteit dan in kwantiteit. Dit houdt ook een gelukwens in voor Kring XIII, die de leerkrachten bijstaat, o.a. door het verband binnen het groeiende studentental te bestendigen en te bevorderen. Ten slotte dank ik U allen voor Uw geduldige aanwezigheid op dit naar ik hoop niet te officiële en vervelende afscheidscollege.